

De Relatie tussen Intrusiviteit, Sensitiviteit en Opvoedstress van Moeders en de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling van Peuters

Naam: Renee van Herten (3627691)
Jacomijn de Kwant (3465799)
Jolanda Visser (3466191)
Eline Westhof (3344738)

Datum: 14 juni 2012

Docente: Marjolein Verhoeven

Cursus: 20060004211-3

Opleiding: Pedagogische Wetenschappen 2012

Werkgroep: 17-deelproject 2

Subgroep: 1

Samenvatting: *In dit onderzoek wordt de relatie tussen intrusiviteit, sensitiviteit en opvoedstress van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters onderzocht.*

Methode: *De participanten zijn 49 moeders met peuters in de leeftijd van (gecorrigeerd) 18 maanden. De sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters en opvoedstress bij moeders wordt gemeten met vragenlijsten. Intrusiviteit en sensitiviteit van moeders worden door middel van observaties gemeten.*

Resultaten: *Uit huidig onderzoek blijkt dat een betere sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters samenhangt met zowel een hogere mate van intrusiviteit als sensitiviteit van moeder. Daarnaast hangt de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters negatief samen met opvoedstress bij moeder. Voor de relatie tussen opvoedstress en zowel intrusiviteit als sensitiviteit van moeders zijn geen significante resultaten gevonden.*

Conclusie: *Een hogere mate van zowel intrusiviteit als sensitiviteit van moeders hangt samen met minder sociaal-emotionele problemen van peuters. Meer opvoedstress van moeders hangt samen met meer problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters. Intrusiviteit en sensitiviteit zijn hierbij geen mediators, aangezien er geen samenhang is gevonden tussen opvoedstress en intrusiviteit of sensitiviteit van moeders.*

De relatie tussen intrusiviteit, sensitiviteit en opvoedstress van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters

De sociaal-emotionele ontwikkeling start bij kinderen al meteen na de geboorte. De sociaal-emotionele ontwikkeling is de ontwikkeling van gedragingen die betrekking hebben op de omgang met anderen (Begeer & Albrecht, in Kievit, Tak, & Bosch, 2009). Deze ontwikkeling verloopt niet altijd vloeiend en problemen in de vroege ontwikkeling kunnen van invloed zijn op later gedrag. Zo vertonen kinderen met weinig sociale competentie op vierjarige leeftijd, meer probleemgedrag in de puberteit. De eerste levensjaren van het kind zijn dus belangrijk voor de sociaal-emotionele ontwikkeling (Bornstein, Hahn, & Haynes, 2010).

De eerste levensjaren begeeft het kind zich vooral in de gezinscontext, waar de meeste tijd met moeder wordt doorgebracht (Bronfenbrenner, 1977; Renk et al., 2003). Opvoedgedragingen van de moeder, waaronder sensitiviteit en intrusiviteit, kunnen dan ook gerelateerd zijn aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Feldman, Dollberg, & Nadam, 2011). Daarnaast kunnen sensitiviteit en intrusiviteit mogelijk verklaard worden door de mate waarin moeders opvoedstress ervaren (Anthony et al., 2005; Neece & Baker, 2008). In huidig onderzoek wordt daarom aandacht besteedt aan een mogelijke relatie tussen opvoedstress bij moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters. Deze relatie zal onderzocht worden middels intrusiviteit en sensitiviteit van moeders. Onderzoek hiernaar is nodig, omdat er tot op heden weinig bekend is over deze relatie bij peuters.

Sociaal-emotionele ontwikkeling kind en intrusiviteit moeder

Allereerst wordt de relatie tussen intrusiviteit van moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind onderzocht. Intrusiviteit is een negatief aspect van controlerend gedrag van moeders. Intrusieve moeders laten zich teveel in met activiteiten van het kind en hebben geen oog voor de behoeften van het kind. Zij vertonen boosheid en irritaties of behandelen het kind hardhandig en houden daarbij geen rekening met de autonomie van het kind (Hart, Field, Jones, & Yando, 1999; Ispa et al., 2004; Szabo et al., 2008).

Kinderen reageren vaak op dit intrusieve gedrag van moeders door hun blik af te wenden, contact te vermijden of door zich terug te trekken om zichzelf te beschermen. Kinderen kunnen stress ervaren aangezien ze geen controle hebben over de interactie (Cohn et al., 1986; Jones et al., 1997; Szabo et al., 2008). Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat kinderen van intrusieve moeders in de interactie met moeder meer frustraties ervaren waardoor zij agressie en ongereguleerde boosheid uiten (Feldman et al., 2011). Op vierjarige leeftijd zijn kinderen van intrusieve moeders in contact met leeftijdsgenoten vaak angstig, behoedzaam, geremd of teruggetrokken. Intrusieve moeders nemen bovendien vaak de leiding in taak- en spelsituaties, waardoor kinderen gevoelens van incompetentie kunnen ontwikkelen (Ispa et al., 2004; Jones et al., 1997; Rubin, Burgess, & Hastings, 2002; Rubin, Cheah, & Fox, 2001; Szabo et al., 2008).

Intrusiviteit van moeder kan dus bijdragen aan problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Emotieregulatie van het kind kan een verklaring zijn voor de samenhang tussen intrusiviteit van moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Morris, Silk, Steinberg, Myers, & Robinson, 2007). Kinderen leren met behulp van ouders welke emoties acceptabel zijn en hoe ze emoties kunnen beheersen. Negatieve en intrusieve reacties van moeders op emoties van het kind verhogen echter negatieve emoties bij kinderen. Hierdoor leren zij emoties vermijden in plaats van begrijpen of op de juiste wijze te uiten. Wanneer kinderen niet in staat zijn om hun negatieve emoties te reguleren in de interactie met moeder, hebben ze een grotere kans om ook in andere interacties problemen te vertonen wat betreft de emotieregulatie (Morris et al., 2007; Szabo et al., 2008; Volling, McElwain, Notaro & Herrera, 2002).

Naar aanleiding van voorgaande besproken onderzoeken kan verwacht worden dat ook in dit onderzoek een hogere mate van intrusiviteit van moeders samenhangt met een verminderde sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Sociaal-emotionele ontwikkeling kind en sensitiviteit moeder

Naast de relatie met intrusiviteit lijkt er ook een relatie tussen de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en sensitiviteit van de moeder te bestaan. Sensitiviteit is het vermogen van de moeder om signalen van het kind te ontvangen, interpreteren en gepast op deze signalen te reageren (Shin, Park, Ryu, & Seomun, 2008).

Kinderen leren sensitief te reageren op anderen als moeders veel sensitiviteit laten zien. Het kind snapt beter wat andere kinderen willen of hoe ze zich voelen en kunnen daarop inspelen. Het empathisch vermogen van het kind is dus beter ontwikkeld als moeders sensitief zijn. Ook op latere leeftijd kunnen kinderen van sensitieve moeders emoties van anderen beter begrijpen (Ereky-Stevens, 2008). Dit is een goede basis voor emotieregulatie en is bij deze kinderen dan ook beter ontwikkeld (Feldman et al., 2011; Thompson, 1991). Een betere emotieregulatie hangt dus bij zowel intrusiviteit als sensitiviteit samen met minder sociaal-emotionele problemen van het kind.

Doordat sensitieve moeders sneller op emoties reageren dan moeders die niet sensitief zijn, ervaart het kind minder stress. Kinderen van sensitieve moeders laten dan ook meer vreugde en minder boosheid zien (Conradt & Ablow, 2010; Din, Riddell, & Gordner, 2009; Feldman, Eidelman, & Rotenberg, 2004; Kogan & Carter, 1996). Hierdoor hebben jonge kinderen met sensitieve moeders later meer positieve interacties met leeftijdsgenoten (McElwain & Volling, 2004). Door sensitief gedrag van de moeder is het sociaal functioneren van kinderen dus beter ontwikkeld (Cabrera, Fagan, Wight, & Schadler, 2011; National Institute of Child Health and Human Development Early Child Care Research Network, 2003).

Zoals uit de literatuur blijkt, hangt sensitiviteit van moeders samen met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. De verwachting voor dit onderzoek is dan ook dat

een hogere mate van sensitiviteit gerelateerd is aan een betere sociaal-emotionele ontwikkeling.

Opvoedstress en intrusiviteit moeder

Intrusiviteit en sensitiviteit lijken belangrijke factoren voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. De mate van intrusiviteit en sensitiviteit van moeders kunnen mogelijk verklaard worden door de mate van opvoedstress die moeders ervaren. Opvoedstress kan gedefinieerd worden als een individuele reactie op een onaangename gebeurtenis in de opvoeding. Deze reactie kan een lichamelijke, emotionele of sociale verandering bij de moeder teweeg brengen (Karasavvidis et al., 2011; Neece & Baker, 2008; Raphael, Zhang, Liu, & Giardino, 2009). Negatief opvoedgedrag, waaronder intrusiviteit, kan een voorbeeld zijn van een emotionele verandering (Neece & Baker, 2008). Hoewel elke moeder wel eens stress ervaart in alledaagse opvoedsituaties, lijkt een hoge mate van stress een risicofactor voor intrusief gedrag te zijn (Gerstein, Crnic, Blacher, & Baker, 2009; Gupta, 2007; Neece & Baker, 2008).

De opvoedingsrelatie tussen moeder en kind wordt volgens het model van Belsky (1984) beïnvloed door verschillende contextfactoren. Deze factoren zijn bijvoorbeeld kindkenmerken, sociale contacten, de arbeidssituatie en opvoedingsgeschiedenis van de ouder. Contextfactoren kunnen een directe of indirecte rol spelen in de opvoedingsrelatie. Elke factor kan een bron van stress of steun zijn. Gebrek aan steun uit de omgeving, een ontslag of scheiding kunnen de mate van stress bij moeders vergroten, wat zijn weerslag op de opvoeding zal hebben. Uit het model van Belsky (1984) blijkt dat moeders die meer opvoedstress ervaren minder aandacht hebben voor eigen opvoedgedragingen en vaker te maken krijgen met depressies.

Stress die veroorzaakt wordt door verantwoordelijkheid dragen voor het kind, veranderingen in de gezinssituatie of negatieve gevoelens over het ouderschap kan meer intrusief gedrag bij moeder teweeg brengen (Caldera & Lindsey, 2006; Fairbrother & Woody, 2008). Het onderzoek van Mills-Koonce en collega's (2007) bevestigt dat moeders met meer prikkelbare kinderen meer stress ervaren, waardoor zij geneigd zijn tot meer intrusief gedrag. Een stressgevoelige moeder is namelijk in mindere mate in staat om adequaat te reageren op de signalen van het kind. Deze moeders stellen zich directief, opdringerig, overheersend en leidend op in de moeder-kind interactie (Caldera & Lindsey, 2006). Meer stress kan dus intrusief gedrag doen toenemen.

Opvoedstress en intrusiviteit lijken dus met elkaar samen te hangen. De verwachting voor dit onderzoek is dan ook dat een hogere mate van opvoedstress zal samenhangen met een hogere mate van intrusief gedrag van moeder.

Opvoedstress en sensitiviteit moeder

Tenslotte zal de relatie tussen opvoedstress en sensitiviteit van de moeder onderzocht worden. Onderzoek van Crawford en Manassis (2001) toont aan dat een hoge mate van opvoedstress gerelateerd is aan een verstoorde ouder-kind relatie en tevens de

kwiliteit van opvoeden beïnvloedt. Opvoedstress lijkt hierdoor niet alleen een risicofactor voor de mate van intrusiviteit, maar ook voor de mate van sensitiviteit (Anthony et al., 2005). Moeders die een hogere mate van stress ervaren in de opvoeding, lijken dan ook een lagere mate van sensitiviteit te vertonen; minder warmte, responsiviteit, genegenheid en meer controle (Amankwaa, Pickler, & Boonmee, 2007; Anthony et al., 2005; Belsky & Fearon, 2002; Muller-Nix et al., 2004; Williford, Calkins, & Keane, 2007).

Uit onderzoek van Molfese en collega's (2010) blijkt dat moeders met opvoedstress een kind van 12 en 18 maanden minder vaak benaderen en tevens minder flexibel zijn in het inspelen op de behoeften van het kind. Ook zorgt opvoedstress voor meer discipline en minder zorgzaam gedrag van de moeder bij kinderen tussen de 26 en 59 maanden oud (Anthony et al., 2005). Opvoedstress zorgt vervolgens bij een kindleeftijd van 60 maanden voor minder positief affect van de moeder (Crnic, Gaze, & Hoffman, 2005). Hieruit kan worden geconcludeerd dat opvoedstress een belangrijke rol lijkt te spelen voor de mate van sensitiviteit van moeders met kinderen in de leeftijd van 12 tot 60 maanden.

Op basis van de besproken literatuur kan verwacht worden dat ook in dit onderzoek een hogere mate van opvoedstress bij moeder samenhangt met een lagere mate van sensitiviteit van moeder.

Huidig onderzoek

Uit de literatuur blijkt dat intrusiviteit, sensitiviteit en opvoedstress van moeders een belangrijke rol spelen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Deze studie zal zich richten op de onderlinge relatie hiertussen. Dergelijk onderzoek is relevant, omdat er vooralsnog weinig bekend is over de relatie tussen opvoedstress bij moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters. Het vroegtijdig ontdekken van ondersteunende of risicofactoren bij een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling, kan een aanknopingspunt vormen voor bestaande of te ontwikkelen interventies.

Methode

Participanten

De data die in het huidige onderzoek worden gebruikt, maken deel uit van een longitudinale studie naar de ontwikkeling van matig te vroeg geboren kinderen genaamd het STAP project, de Studie naar Aandacht van Prematuren.

Participanten zijn 49 moeders, elk met een kind van (gecorrigeerd) 18 maanden oud ($M = 18.08$ maanden, $SD = .19$). Bij de gecorrigeerde leeftijd wordt rekening gehouden met het aantal weken dat het kind te vroeg geboren is. Ongeveer de helft van de kinderen ($n = 26$) is matig te vroeg geboren. Het aantal meisjes ($n = 24$) in dit onderzoek is ongeveer gelijk aan het aantal jongens ($n = 25$). Van alle moeders hebben 47 een Nederlandse nationaliteit, van de kinderen zijn dit er 48. De leeftijd van de moeders varieert van 23 tot 45 jaar ($M = 33.80$, $SD = 4.40$). Van de moeders is 67% hoog opgeleid, deze moeders hebben minstens een hbo-opleiding afgerond.

Procedure

Door middel van een wervingsbrief, waarin het doel van het huidige onderzoek staat beschreven, zijn moeders uitgenodigd voor deelname aan het STAP project. Zowel moeders van matig te vroeg geboren kinderen als van op tijd geboren kinderen zijn via een kinderarts uitgenodigd om zich aan te melden. Het betreft hier kinderartsen van negen verschillende ziekenhuizen uit regio midden Nederland. Doordat kinderartsen en moeders alleen deelnemen op vrijwillige basis, zijn de participanten op selecte wijze verkregen. Vervolgens zijn deze moeders benaderd door één van de onderzoekers. Moeders van te vroeg geboren kinderen werden pas enkele weken nadat het kind 18 maanden was geworden (gecorrigeerde leeftijd) benaderd.

Het STAP project bevat drie meetrondes (wanneer het kind 12, 18 en 24 maanden oud is). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de resultaten uit de tweede meetronde, die heeft plaatsgevonden toen het kind 18 maanden oud was. Aan moeders werd eerst gevraagd een aantal vragenlijsten in te vullen over de ontwikkeling van het kind, de manier waarop zij het kind opvoeden en de achtergrond van het gezin. Het invullen van de vragenlijsten nam ongeveer één uur in beslag. Vervolgens zijn moeder en kind uitgenodigd om een bezoek te brengen aan het laboratorium van de Universiteit Utrecht. Daar zijn moeder en kind zowel tijdens een vrij spelmoment als tijdens een taakgericht spelmoment geobserveerd.

Gedurende het vrij spelmoment was er vijf minuten tijd voor vrij spel van het kind. Hierbij was de bedoeling dat moeder met het kind zou meespelen zoals zij thuis ook zou doen. Het kind kon kiezen uit drie soorten speelgoed, namelijk blokken, pop-up speelgoed of een vormenstoof. Na het vrij spel moment volgde het taakgerichte spelmoment. Tijdens het taakgerichte spelmoment werd van moeder en kind verwacht dat zij samen twee taken uitvoerden. Dit betekent vijf minuten samen een boek lezen en vijf minuten samen een puzzel maken. De interactie tussen moeder en kind werd tijdens beide spelmomenten gefilmd. Op een later tijdstip is deze video door de onderzoekers bekeken en gescoord.

Meetinstrumenten

Nijmeegse Ouder Stress Index - korte versie. Om opvoedstress te meten is gebruik gemaakt van de Nijmeegse Ouder Stress Index - korte versie (NOSI-K; De Brock, Vermulst, Gerris en Abidin, 1992) en is geschikt voor ouders van kinderen tussen de twee en 13 jaar. De vragenlijst meet de mate waarin ouders spanningen ervaren, gerelateerd aan de opvoeding van het kind. De NOSI-K bestaat uit 32 items die beantwoord kunnen worden met 1 (helemaal mee oneens) tot 6 (helemaal mee eens). Een voorbeeld van een item is: "Mijn kind doet dingen die me behoorlijk verontrusten". Om een totaalbeeld van opvoedstress te krijgen, is van alle items het gemiddelde genomen. Een hoge score staat gelijk aan een hoge mate van opvoedstress (De Brock, Vermulst, Gerris, & Abidin, 1992). In 1996 is door de Commissie Testaangelegenheden Nederland (COTAN) zowel de betrouwbaarheid als de begripsvaliditeit en de criteriumvaliditeit van de NOSI als goed

beoordeeld (Evers, Braak, Firma, & Vliet-Mulder, 2009-2011). De Cronbach's alpha in huidig onderzoek is hoog, $\alpha = .79$.

Ages en Stages Questionnaire. Voor het meten van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is gebruik gemaakt van de Ages and Stages Questionnaire: Social-Emotional (ASQ-SE; Squires, Bricker, Heo & Twombly, 2001). De ASQ-SE_{18mnd} meet de mate van sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind (in de leeftijd van 15 tot 20 maanden), waarbij een hoge score een indicatie is voor meer sociaal-emotioneel probleemgedrag. De ASQ-SE bestaat uit 26 items die door de ouder beantwoord wordt met 0 (meestal), 5 (soms) of 10 (zelden of nooit). Daarnaast kan de ouder bij elke vraag aangeven of gedrag zorgwekkend is, 0 (nee) of 5 (ja). Voorbeeld van een item is: "Doet uw kind zichzelf opzettelijk pijn?". Om de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind vast te stellen is gebruik gemaakt van alle items. Van deze 26 items zijn 10 items gehercodeerd in tegenovergestelde richting. De betrouwbaarheid van de ASQ-SE in huidig onderzoek is laag, $\alpha = .43$.

Coding Interactive Behavior. Zowel intrusiviteit als sensitiviteit zijn gemeten met behulp van de Coding Interactive Behavior (CIB; Feldman, Greenbaum, Mayes & Erlich, 1997). De CIB is een globaal beoordelingssysteem van ouder-kind interacties en bevat 42 schalen: 21 voor ouders, 16 voor kinderen en 5 voor de dyades. Deze schalen worden beoordeeld op een vijfpuntsschaal van 1 (weinig) tot 5 (veel). Naarmate de score hoger is, betekent dit dat het gedrag frequent aanwezig is voor de betreffende schaal. De codes zijn samengevoegd in vijf concepten waarvan er twee worden gebruikt in dit onderzoek. Daarnaast zijn de scores van het vrij spelmoment en het taakgericht spelmoment samengenomen, omdat deze significant met elkaar samenhangen voor zowel intrusiviteit, $r = .46, p < .01$, als sensitiviteit, $r = .63, p < .01$.

Voor intrusiviteit zijn vier schalen van de moeder gebruikt: intrusiviteit, negatief affect/boosheid, vijandelijkheid en bekritisieren. De Cronbach's alpha voor intrusiviteit is laag, $\alpha = .40$. Voor sensitiviteit zijn zes schalen van de moeder gebruikt: erkenning/begrip, positief affect, vocale duidelijkheid, gepaste variatie in affect, vindingrijkheid en steunende aanwezigheid. Daarnaast is er nog gebruik gemaakt van één dyadische schaal, namelijk aanpassing-regulatie. De Cronbach's alpha voor sensitiviteit is hoog, $\alpha = .84$. Video's van de interactie tussen moeder en kind zijn door zes getrainde studenten gecodeerd. De studenten hebben vijf video's bekeken om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vast te stellen. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor zowel CIB kind als voor CIB ouder komen met elkaar overeen en zijn hoog, $r = .77$ (Field, 2009).

Analyseplan

De relaties tussen de variabelen intrusiviteit, sensitiviteit, opvoedstress en sociaal-emotionele ontwikkeling zullen worden onderzocht met behulp van Pearson correlaties. Bij deze correlatie wordt gebruik gemaakt van een tweezijdige toetsing, omdat de richting

van het verband onbekend is. Daarnaast wordt een multiële regressie-analyse uitgevoerd. Hierbij zijn intrusiviteit en sensitiviteit de onafhankelijke variabelen en is de sociaal-emotionele ontwikkeling de afhankelijke variabele. Gezien de kleine steekproef, $n = 49$, is er gebruik gemaakt van een significantieniveau van $p < .10$. Hierdoor worden hypothesen niet onterecht verworpen en kan het maken van een type II fout voorkomen worden.

Resultatensectie

Beschrijvende statistieken

In Tabel 1 worden allereerst de beschrijvende statistieken weergegeven. Uit deze tabel is op te maken dat kinderen in dit onderzoek gemiddeld weinig problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling ondervinden, $M = 20.39$, $SD = 13.40$. Dit is een lage score omdat nul de laagste score en 390 de hoogst mogelijke score is op deze vragenlijst. Aangezien intrusiviteit en sensitiviteit op een vijfpuntsschaal worden gemeten, blijkt dat moeders gemiddeld laag scoren op intrusiviteit, $M = 1.30$, $SD = .27$ en hoog op sensitiviteit, $M = 4.41$, $SD = .41$. Opvoedstress wordt gemeten op een zespuntsschaal en moeders scoren hierop laag, $M = 1.67$, $SD = .34$. Dit betekent dat moeders gemiddeld weinig opvoedstress ervaren.

Tabel 1

Beschrijvende Statistieken voor de Variabelen Sociaal-Emotionele Ontwikkeling, Intrusiviteit, Sensitiviteit en Opvoedstress

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Max.
ASQ-SE	20.39	13.40	0.00	57.20
Intrusiviteit moeder	1.30	0.27	1.00	2.00
Sensitiviteit moeder	4.41	0.41	3.21	5.00
Opvoedstress moeder	1.67	0.34	1.00	2.60

Intrusiviteit, sensitiviteit en sociaal-emotionele ontwikkeling

Door middel van een Pearson correlatie is gekeken naar de samenhang tussen intrusiviteit en sensitiviteit van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Uit Tabel 2 kan worden opgemaakt dat er sprake is van een significante relatie tussen intrusiviteit van moeders en problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, $r = -.27$, $p < .10$. Dit betekent dat wanneer moeders hoger scoren op intrusiviteit, kinderen minder problemen hebben in de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Naast intrusiviteit is ook gekeken naar de samenhang tussen sensitiviteit van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Uit Tabel 2 blijkt dat er een significante relatie bestaat tussen sensitiviteit van moeders en problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, $r = -.27$, $p < .10$. Dit betekent dat als moeders

hogere score op sensitiviteit, kinderen minder problemen hebben in de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Tabel 2

Pearson Correlaties voor de Variabelen Sociaal-Emotionele Ontwikkeling, Intrusiviteit, Sensitiviteit en Opvoedstress

	ASQ-SE	Intrusiviteit	Sensitiviteit
ASQ-SE			
Intrusiviteit moeder	-.27*		
Sensitiviteit moeder	-.27*	-.23	
Opvoedstress moeder	.43**	-.09	-.02

* $p < .10$, ** $p < .01$

Vervolgens is door middel van een multiële regressie gekeken naar de relatieve bijdrage van intrusiviteit en sensitiviteit van moeders op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Uit Tabel 3 blijkt dat intrusiviteit en sensitiviteit van moeders significant bijdragen aan de score van het kind op de ASQ-SE, $F(2,46) = 5.34$, $p < .05$. De score van het kind op de ASQ-SE wordt voor 19% verklaard door intrusiviteit en sensitiviteit van moeder, $R^2 = .19$. Afzonderlijk levert intrusiviteit van moeder een significante bijdrage aan de score van het kind op de ASQ-SE, $\beta = -.35$, $p < .05$. Dit is gelijk aan de bijdrage van sensitiviteit, $\beta = -.35$, $p < .05$. Dit betekent dat zowel een hogere score op intrusiviteit als sensitiviteit van moeders voorspellers zijn voor minder sociaal-emotionele problemen van het kind.

Tabel 3

Multiële Regressie Analyse: Sociaal-Emotionele Ontwikkeling voorspelt door Intrusiviteit en Sensitiviteit

Variabele	ASQ-SE	
	<i>B</i>	β
Intrusiviteit	-17.22	-.35*
Sensitiviteit	-11.29	-.35*
R^2		.19*
<i>F</i>		5.34*
<i>N</i>		48

* $p < .05$

Intrusiviteit, sensitiviteit en opvoedstress

Vervolgens is ook het verband tussen zowel intrusiviteit als sensitiviteit van moeders en opvoedstress bij moeders onderzocht. Om de samenhang tussen deze variabelen te onderzoeken, is gebruik gemaakt van een Pearson correlatie. Uit Tabel 2 kan worden opgemaakt dat de relatie tussen opvoedstress en intrusiviteit niet significant is, $r = -.09$, $p = .53$. Ook bestaat er geen significante relatie tussen opvoedstress en sensitiviteit van moeders, $r = -.02$, $p = .88$. Dit betekent dat opvoedstress bij moeders niet significant samenhangt met zowel intrusiviteit als sensitiviteit van moeders.

Daarnaast is ook het verband tussen opvoedstress van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind onderzocht. Uit Tabel 2 blijkt dat de relatie tussen opvoedstress en de sociaal-emotionele ontwikkeling significant is, $r = .43$, $p < .01$. Dit betekent dat een hogere mate van opvoedstress bij moeders samenhangt met meer problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Deze samenhang wordt echter niet gemedieerd door intrusiviteit en sensitiviteit van moeders.

Discussie

In dit onderzoek is de samenhang tussen opvoedstress van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters door middel van intrusiviteit en sensitiviteit van moeders onderzocht. De resultaten tonen aan dat een hogere mate van intrusiviteit en een hogere mate van sensitiviteit van moeders samenhangen met een betere sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Kinderen met zowel intrusieve als sensitieve moeders hebben dus minder sociaal-emotionele problemen. Beide opvoedgedragingen van moeder leveren een bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. De verklaarde variantie is echter maar 19%, waardoor er nog 81% verklaard kan worden door andere variabelen. Een mogelijke variabele is opvoedstress.

Hoewel er geen verband is gevonden tussen zowel intrusiviteit als sensitiviteit en opvoedstress, is wel gebleken dat een hogere mate van opvoedstress bij moeders samenhangt met een hogere mate van sociaal-emotionele problemen bij kinderen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat intrusiviteit en sensitiviteit geen mediators zijn in de relatie tussen opvoedstress bij moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Opvoedstress maakt dus deel uit van de 81% onverklaarde variantie.

Kinderen in huidig onderzoek, met meer intrusieve moeders, ervaren minder problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Uit eerder onderzoek is echter gebleken dat intrusief opvoedgedrag van moeders samenhangt met meer problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Ispa et al., 2004; Szabo et al., 2008). Echter, verschillende onderzoeken hebben zich gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen vanaf vier jaar (Jones et al., 1997; Rubin et al., 2002). Een mogelijke verklaring voor het onverwachte resultaat in huidig onderzoek zou kunnen zijn dat kinderen van 18 maanden behoefte hebben aan meer controle en structuur van moeder. Hierdoor zou intrusief gedrag van moeders dus een positieve bijdrage kunnen leveren aan de sociaal-

emotionele ontwikkeling van het kind. Bovendien laten alle moeders in dit onderzoek relatief weinig intrusief gedrag zien. Onderzoek naar moeders die meer intrusief gedrag laten zien is dan ook gewenst.

Tussen sensitiviteit van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind blijkt ook een verband te bestaan. Het gevonden resultaat komt overeen met de literatuur. Uit de literatuur blijkt namelijk dat kinderen van sensitieve moeders, emoties van anderen beter begrijpen en ook meer positieve interacties hebben met leeftijdsgenoten (Ereky-Stevens, 2008; McElwain & Volling, 2004). Een mogelijke verklaring voor de relatie tussen sensitiviteit van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is een verbetering van emotieregulatie. De emotieregulatie van kinderen kan mogelijk ook in huidig onderzoek een rol spelen. In vervolgonderzoek zal dan ook aandacht besteedt moeten worden aan de mate waarin emotieregulatie een rol speelt.

Verder blijkt uit huidig onderzoek dat er geen samenhang bestaat tussen opvoedstress bij moeders en intrusiviteit of sensitiviteit van moeders. Beide resultaten komen dan ook niet overeen met de literatuur. Uit de literatuur blijkt namelijk dat moeders met opvoedstress zich directief, opdringerig en overheersend opstellen en minder warmte, responsiviteit en genegenheid tonen (Amankwaa et al., 2007; Anthony et al., 2005; Caldera & Lindsey, 2006; Mills-Koonce et al., 2007; Williford et al., 2007). In huidig onderzoek scoren moeders laag op opvoedstress en dit kan mogelijk verklaren waarom er geen relatie is gevonden tussen opvoedstress en intrusiviteit of sensitiviteit. Uit literatuur blijkt dat opvoedstress vaak samen gaat met depressiviteit en gebrek aan sociale steun van moeders (Amankwaa et al., 2007; Östberg & Hagekull, 2000; Rodgers, 1998). Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op depressieve moeders en moeders die weinig sociale steun ervaren. Bij deze moeders kan worden verwacht dat zij meer opvoedstress ervaren. Het kan zijn dat er dan wel een relatie bestaat tussen opvoedstress en intrusief of sensitief gedrag van moeders.

Huidig onderzoek kent een aantal beperkingen. Zo blijkt dat de constructen die gebruikt worden om intrusiviteit te meten intern inconsistent zijn. Ook zijn de items van de ASQ-SE niet consistent. Dit houdt in dat de instrumenten die gebruikt zijn om intrusiviteit van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te meten geen betrouwbare meetinstrumenten zijn. Tevens kan de NOSI-K een beperking vormen voor huidig onderzoek. Deze vragenlijst is namelijk geschikt voor kinderen tussen twee en 13 jaar, terwijl in huidig onderzoek kinderen van 18 maanden oud betrokken zijn.

Een tweede beperking van huidig onderzoek is dat de observaties van de moeder-kind interactie in een klinische setting hebben plaatsgevonden. Dit kan er mogelijk voor gezorgd hebben dat moeder en kind anders op elkaar reageerden dan wanneer zij in de thuisomgeving geobserveerd zouden worden.

Een laatste beperking is de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten. Er wordt namelijk gebruik gemaakt van een kleine steekproef, $n = 49$, waarbij moeders laag scoren op intrusiviteit en opvoedstress, hoog op sensitiviteit en kinderen weinig sociaal-emotionele problemen hebben. Daarnaast zijn participanten in dit onderzoek geen goede afspiegeling van de algehele Nederlandse bevolking. Het opleidingsniveau van moeders in dit onderzoek ligt hoog, er zijn nauwelijks allochtone participanten die deelnemen en alle participanten zijn woonachtig in regio midden Nederland. Bij vervolgonderzoek is het dan ook gewenst om gebruik te maken van een grotere onderzoeksgroep, die tevens representatief is voor de gehele Nederlandse bevolking.

Ondanks bovengenoemde beperkingen zijn er ook sterke punten te benoemen. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende soorten meetinstrumenten, namelijk vragenlijsten en observaties. Door opvoedgedragingen van moeders met behulp van observaties te meten worden sociaal wenselijke antwoorden vermeden. Een ander sterk punt van huidig onderzoek is dat kinderen van (gecorrigeerd) 18 maanden oud betrokken zijn, terwijl veel onderzoek gericht is op oudere kinderen. Door middel van huidig onderzoek wordt dus nieuwe informatie en inzicht verschaft.

In toekomstig onderzoek kan de bijdrage van intrusiviteit op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het jonge kind verder bestudeerd worden, gezien het feit dat er onverwachts een samenhang blijkt te zijn tussen een hogere mate van intrusiviteit van moeders en minder sociaal-emotionele problemen van het kind. Aangezien er in huidig onderzoek slechts sprake is van een cross-sectioneel design, kunnen er verder geen uitspraken worden gedaan over de richting van deze verbanden. Om deze reden is het van belang om in vervolgonderzoek te kijken naar de bidirectionaliteit en causaliteit van het verband tussen intrusiviteit en sensitiviteit van moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Dit kan gedaan worden met behulp van longitudinaal onderzoek. Omdat in huidig onderzoek intrusiviteit en sensitiviteit geen verklarende variabelen zijn voor het verband tussen opvoedstress en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, is er daarnaast ook vervolgonderzoek nodig om dit verband te bestuderen middels andere mediators. Wanneer deze mediators bij een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling vroegtijdig worden ontdekt, kunnen zij een aanknopingspunt vormen voor interventieprogramma's.

The Relationship between Intrusiveness, Sensitivity and Parenting Stress of Mothers and
Socio-Emotional Development of Toddlers

Abstract: *In this study the relationship between intrusiveness, sensitivity and parenting stress of mothers and socio-emotional development of infants is studied. **Method:** Participants are 49 mothers with toddlers in the age of (corrected) 18 months. The socio-emotional development of toddlers and parenting stress in mothers is measured by questionnaires. Intrusiveness and sensitivity of mothers is measured by observations. **Results:** Current research shows that a better socio-emotional development of toddlers is linked to both a higher degree of intrusiveness and maternal sensitivity of mothers. In addition, the socio-emotional development of toddlers negatively associated with parenting stress in mothers. The relationship between parenting stress and both intrusiveness and sensitivity of mothers is not significant. **Conclusion:** A higher degree of both intrusiveness and sensitivity of mothers is associated with less socio-emotional problems in toddlers. More parenting stress of mothers is associated with more problems in the socio-emotional development of toddlers. Intrusiveness and sensitivity are no mediators, because a correlation between parenting stress and intrusiveness or sensitivity of mothers is not found.*

Referenties

- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationship between stress, parenting behavior and preschoolers' social competence and behavior problems in the classroom. *Infant and Child Development, 14*, 133-154. doi:10.1002/icd.385
- Amankwaa, L. C., Pickler, R. H., & Boonmee, J. (2007). Maternal responsiveness in mothers of preterm infants. *Newborn and Infant Nursing Reviews, 7*, 25-30. doi:10.1053/j.nainr.2006.12.001
- Begeer, S., & Albrecht, G. (2009). Diagnostiek van de sociaal-emotionele ontwikkeling. In Th. Kievit, J. A. Tak, & J. D. Bosch (Red.), *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen* (pp. 607-655). Utrecht: De Tijdstroom.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*, 83-96. doi:10.2307/1129836
- Belsky, J., & Fearon, R. M. P. (2002). Early attachment security, subsequent maternal sensitivity, and later child development: Does continuity in development depend upon continuity of caregiving? *Attachment and Human Development, 2*, 218-232. doi:10.1080/14616730210167267
- Bornstein, M. H., Hahn, C. S., & Haynes, O. M. (2010). Social competence, externalizing and internalizing behavioral adjustment from early childhood through early adolescence: Developmental cascades. *Development and Psychopathology, 22*, 717-735. doi:10.1017/S0954579410000416
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 32*, 513-531. doi:10.1037/0003-066X.32.7.513
- Cabrera, N. J., Fagan, J., Wight, V., & Schadler, C. (2011). Influence of mother, father, and child risk on parenting and children's cognitive and social behaviors. *Child Development, 82*, 1985-2005. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01667.x
- Caldera, Y. M., & Lindsey, E. W. (2006). Mother-father-child triadic interaction and mother-child dyadic interaction: Gender differences within and between contexts. *Sex Roles, 55*, 511-521. doi:10.1007/s11199-006-9106-z
- Cohn, J. F., Matias, R., Tronick, E. Z., Connell, D., & Lyons-Ruth, K. (1986). Face-to-face interactions of depressed mothers and their infants. *Maternal Depression and Infant Disturbance, 34*, 31-45. doi:10.1002/cd.23219863405
- Conradt, E., & Ablow, J. (2010). Infant physiological response to the still-face paradigm: Contributions of maternal sensitivity and infants' early regulatory behavior. *Infant Behavior and Development, 33*, 251-265. doi:10.1016/j.infbeh.2010.01.001
- Crawford, A. M., & Manassis, K. (2001). Familial predictors of treatment outcome in childhood anxiety disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40*, 1182-1189. doi:10.1097/00004583-200110000-00012

- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development, 14*, 117-132. doi:10.1002/icd.384
- De Brock, A. J. L. L., Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *NOSI. Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Handleiding experimentele versie*. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Din, L., Riddell, R. P., & Gordner, S. (2008). Brief report: Maternal emotional availability and infant pain-related distress. *Journal of Pediatric Psychology, 34*, 722-726. doi:10.1093/jpepsy/jsn110
- Ereky-Stevens, K. (2008). Associations between mothers's sensitivity to their infants internal states and children's later understanding of mind and emotion. *Infant and Child Development, 17*, 527-543. doi:10.1002/icd.572
- Fairbrother, N., & Woody, S. R. (2008). New mothers' thoughts of harm related to the newborn. *Archives of Women's Mental Health, 11*, 221-229. doi:10.1007/s00737-008-0016-7
- Feldman, R., Dollberg, D., & Nadam, R. (2011). The expression and regulation of anger in toddlers: Relations to maternal behavior and mental representations. *Infant Behavior and Development, 34*, 310-320. doi:10.1016/j.infbeh.2011.02.001
- Feldman, R., Eidelman, A. I., & Rotenberg, N. (2004). Parenting stress, infant emotion regulation, maternal sensitivity, and the cognitive development of triplets: A model for parent and child influences in a unique ecology. *Child Development, 75*, 1774-1791. doi:0009-3920/2004/7506-0011
- Feldman, R., Greenbaum, C. W., Mayes, L. C., & Erlich, S. H. (1997). Change in mother-infant interactive behavior: Relations to change in the mother, the infant, and the social context. *Infant Behavior and Development, 20*, 151-163. doi:10.1016/S0163-6383(97)90018-7
- Gerstein, E. D., Crnic, K. A., Blacher, J., & Baker, B. L. (2009). Resilience and the course of daily parenting stress in families of young children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 12*, 981-997. doi:10.1111/j.1365-2788.2009.01220.x
- Gupta, V. B. (2007). Comparison of parenting stress in different developmental disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 19*, 417-425. doi:10.1007/s10882-007-9060-x
- Hart, S., Field, T., Jones, N., & Yando, R. (1999). Intrusive and withdrawn behaviors of mothers interacting with their infants and boyfriends. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*, 239-245. doi:10.1017/S0021963098003382
- Ispa, J. M., Fine, M. A., Halgunseth, L. C., Harper, S., Robinson, J., Boyce, L., ... Brady-Smith, C. (2004). Maternal intrusiveness, maternal warmth and mother-toddler relationship outcomes: Variations across low-income ethnic and acculturation

- groups. *Child Development*, 75, 1613-1631. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00806.x
- Jones, N. A., Field, T., Fox, N. A., Davalos, M., Malphurs, J., Carraway, K., ... Kuhn, C. (1997). Infants of intrusive and withdrawn mothers. *Infant Behavior and Development*, 20, 175-186. doi:10.1016/S0163-6383(97)90020-5
- Karasavvidis, S., Avgerinou, C., Lianou, E., Priftis, D., Lianou, A., & Siamaga, E. (2011). Mental retardation and parenting stress. *International Journal of Caring Sciences*, 4, 21-31.
- Kogan, N., & Carter, A. S. (1996). Mother-infant reengagement following the still-face: The role of maternal emotional availability in infant affect regulation. *Infant Behavior and Development*, 19, 359-370. doi:10.1016/S0163-6383(96)90034-X
- McElwain, N. L., & Volling, B. L. (2004). Attachment security and parental sensitivity during infancy: Associations with friendship quality and false-belief understanding at age 4. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, 639-667. doi:10.1177/0265407504045892
- Mills-Koonce, W. R., Garipey, J. L., Propper, C., Sutton, K., Calkins, S., Moore, G., & Cox, M. (2007). Infant and parent factors associated with early maternal sensitivity: A caregiver-attachment systems approach. *Infant Behavior and Development*, 30, 114-126. doi:10.1016/j.infbeh.2006.11.010
- Molfese, V. J., Rudasill, K. M., Beswick, J. L., Jacobi-Wessels, J. L., Ferguson, M. C., & White, J. M. (2010). Infant temperament, maternal personality, and parenting stress as contributors to infant development outcomes. *Merrill-Palmer Quarterly*, 56, 49-79. doi:10.1353/mpq.0.0039
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16, 361-388. doi:10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x
- Muller-Nix, C., Forcada-Guex, M., Pierrehumbert, B., Jaunin, L., Borghini, A., & Ansermet, F. (2004). Prematurity maternal stress and mother-child interactions. *Early Human Development*, 79, 145-158. doi:10.1016/j.earlhumdev.2004.05.002
- National Institute of Child Health and Human Development Early Child Care Research (2003). Social functioning in first grade: Associations with earlier home and childcare predictors and with current classroom experiences. *Child Development*, 74, 1639-1662. doi:10.1046/j.1467-8624.2003.00629.x
- Neece, C., & Baker, B. (2008). Predicting maternal parenting stress in middle childhood: The roles of child intellectual status, behavior problems and social skills. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52, 1114-1128. doi:10.1111/j.1365-2788.2008.01071.x

- Östberg, M., & Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of Clinical Child Psychology, 29*, 615-625. doi:10.1207/S15374424JCCP2904_13
- Raphael, J. L., Zhang, Y., Liu, H., & Giardino, A. P. (2009). Parenting stress in US families: implications for paediatric healthcare utilization. *Child: Care, Health & Development, 36*, 216-224. doi:10.1111/j.1365-2214.2009.01052.x
- Renk, K., Roberts, R., Roddenberry, A., Luick, M., Hillhouse, S., Meehan, C., & Phares, V. (2003). Mothers, fathers, gender role and time parents spend with their children. *Sex Roles, 48*, 305-315. doi:10.1023/A:1022934412910
- Rodgers, A. Y. (1998). Multiple sources of stress and parenting behavior. *Children and Youth Services Review, 20*, 525-546. doi:10.1016/S0190-7409(98)00022-X
- Rubin, K. H., Burgess, K. B., & Hastings, P. D. (2002). Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors. *Child Development, 73*, 483-495. doi:10.1111/1467-8624.00419
- Rubin, K. H., Cheah, C. S. L., & Fox, N. (2001). Emotion regulation, parenting and display of social reticence in preschoolers. *Early Education and Development, 12*, 97-115. doi:10.1207/s15566935eed1201_6
- Shin H., Park, Y. J., Ryu, H., & Seomun, G. A. (2008). Maternal sensitivity: A concept analysis. *Journal of Advanced Nursing, 64*, 304-314. doi:10.1111/j.1365-2648.2008.04814.x
- Squires, J., Bricker, D., Heo, K., & Twombly, E. (2001). Identification of social-emotional problems in young children using a parent-completed screening measure. *Early Childhood Research Quarterly, 16*, 405-419. doi:10.1016/S0885-2006(01)00115-6
- Squires, J., Bricker, D., & Potter, L. (1995). Revision of a parent-completed developmental screening tool: Ages and stages questionnaires. *Journal of Pediatric Psychology, 22*, 313-328. doi:10.1093/jpepsy/22.3.313
- Szabo, N., Dekovic, M., Van Aken, C., Verhoeven, M., Van Aken, M. A. G., & Junger, M. (2008). The relations among child negative interactive behavior, child temperament, and maternal behavior. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 366-377. doi:10.1016/j.ecresq.2008.01.004
- Thompson, R. A. (1991). Emotional regulation and emotional development. *Educational Psychology Review, 3*, 269-307. doi:1040-726X/91/1200-0269506.50
- Volling, B. L., McElwain, N. L., Notaro, P. C., & Herrera, C. (2002). Parents' emotional availability and infant emotional competence: Predictors of parent-infant attachment and emerging self-regulation. *Journal of Family Psychology, 16*, 447-465. doi: 10.1037/0893-3200.16.4.447

Williford, A. P., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2007). Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *35*, 251-263. doi:10.1007/s10802-006-9082-3